

BÖLÜM 4

DİNLEME EDİMİ

İletişimin gerçekleşebilmesi için üreticinin bir alıcısı olması ve onun da iletiyi algılaması, yorumlayabilmesi gerekir.

Dinleme ve okuma becerilerinde dile algılama ve algılayan açısından bakacağız.

Dinleme nedir?

Dinleme, sözel bir girdiyi anlama ve yorumlama sürecidir. Bu süreç, içinde bulunduğumuz duruma, algıladığımız sözel girdiye, bizim durumumuza göre değişiklik gösterir.

Örnek 1:

- a. Radyoda okunan bir hikâyeyi dinlemek.
- b. Babanızın “kapıyı kapat” uyarısını duymak.

Dinleme, söylenenlerin yüzde yüzünün belleğimize aktarımı değildir. Duyduklarımızın kısa süreli belleğimizden geçerek anlamlandırılmasıdır.

Sonuç olarak **dinleme**, anlamaya dayalı, birçok işlemin bir arada, etkileşimsel olarak gerçekleştiği bir edimdir.

Dinleme-Okuma

Dinleme ve okuma algılamaya yönelik dil becerileridir. Ancak aralarında kimi farklılıklar bulunmaktadır:

Özellikle alt düzey işlemlerde, yani ses/harf, sözcük, tümce algılama düzeyinde ayrılıklar bulunmaktadır.

- Sözlü dilin kendine özgü özellikleri,
  - dinleyicinin konuşucunun hızına yetişmesi ve geriye dönüş yapma güçlüğü,
  - girdinin görsel değil işitsel olması gibi ayrılıklar ortaya çıkmaktadır.
- Dinleyicinin okur gibi girdi üzerinde belli bir denetimi yoktur.
- Okur gibi zamanı kendi isteğine göre kullanamaz.
- Sözlü dile özgü yazılı dilde olmayan bazı özelliklerin de dinleyici tarafından algılanması gerekir.
- Yine sözlü dile özgü kimi özellikler de “vurgu, ezgi, tonlama” gibi dinleyicinin anlamasına önemli katkıda bulunan ipuçlarıdır.
- Dinleme sırasında kısa süreli bellek, okuma sırasında olduğundan daha çok yüklenmektedir.
- Dinleme ile okuma edimleri üst düzey işlemler açısından benzerlik gösterir.

Konuşma algısı ve işitsel algı

Konuşma seslerinin algısında belirgin olarak beynin sol yarımküresi daha etkindir. Bu durum diğer işitsel algıları kapsamaz. Konuşma algısına aynı zamanda “küme algısı” denir. Çünkü dinleyiciler, kendi dillerine ait ses ve ses kümelerini rahatça ayırt edebilirler. Kendi dilimizde ayırtamadığımız bir sesi başka bir dilde duyduğumuzda algılama ve dolayısıyla öğrenme gücümüz çökeriz.

Dinleme süreci:

Konuşulanı anlama amacıyla kullanılan bir dizi işlemde oluşmaktadır. Bu işlemlerin belli bir sırada yer alma zorunluluğu yoktur.

Durum 1: konuşmanın tam ortasında radyoyu açarsak, ne üzerine konuşulduğu, kimin kiminle hangi ortamda konuştuğunu, radyoyu açıp dinlemeye başladıktan sonra yakaladığımız sözcükler ve tümcelerden yakaladığımız ipuçlarıyla anlamaya çalışırız. Bağlamı oluşturmaya çalışırız.

Durum 2: karşılıklı konuşmada dinleyici, konuşucunun söylemek istediğini en uygun şekilde kodlayıp sunmasını bekler. Anlamadığı zaman soru soracaktır. Etkileşimsel bir ilişki içinde yer alacaktır.

Durum 3: TV’de haber izleyen bir kişi ile spiker arasında böyle bir ilişki oluşmaz. Etkileşim, dinleyici ile duyduğu metin arasında gerçekleşir.

Her 3 durumda da dinleyici çeşitli zihinsel işlemleri kendiliğinden harekete geçirir. Bu zihinsel işlemler şunlardır:

1. Sesleri tanıma-anlama

Dinleyici duyduğu bir sesi, özellikle de ünsüzleri, duyduğu sesbirim kümesinde algılamaktadır. Bu yüzden yanlış seslendirilen bir sözcük de doğru algılanabilmektedir. Örneğin çocukların dili bu yolla algılanabilmektedir.

Örnek 2:

Anne: İşte anne geldi...

Çocuk: Anne deldi.

2. Parçalarüstü birimleri tanıma-anlama

Konuşmanın anlamlandırılmasında vurgu, kavşak gibi parçalarüstü birimlerin rolü vardır. Örneğin, vurgunun yer değiştirmesi, sözcüğün ad ya da eylem olarak algılanmasını sağlayabilir. “Yazma” sözcüğünde vurgu ilk hecedeyse yazma eyleminden, son hecedeyse başa örtülen örtüden söz etmekteyiz.

3. Sözcükleri tanıma-anlama

Konuşucu eğer nefes almadan konuşuyorsa sözcükleri nasıl ayırt edebiliyoruz?

Sözcüklerin tanınması sınırların algılanmasına bağlıdır. Bir sözcüğün hızlı bir şekilde tanınması,

- onun fiziksel özelliklerine
- kullanım sıklığına bağlıdır.

Duyulamayan sözcüklerin tanınması bağlam içinde daha kolay olur.

Örnek 3:

A: Bugün üniversitenin kuru ... (gürültü) yıldönümü ya, kutlama var.

B: Üniversite kurulalı kaç yıl oldu?

Bir konuşma sırasında duyulamayan bir sözcük, aşağıda belirtilen koşullarda daha kolay kestirilebilmektedir:

- Genel kullanımda sıklıkla kullanılan sözcükler
- Konuşma sırasında sıkça yer alan sözcükler
- Sözcükle ilgili yapısal bir sınırlama olduğu zaman
- Sözcükle ilgili metin içi anlamsal bir sınırlama olduğu zaman
- Durum bağlamından dolayı kullanımbilimsel bir kısıtlama olduğu zaman
- Sözcük bir atasözü ya da deyim parçası olduğu zaman

Konuşma sırasında duyulmayan bir sözcüğün

- Çok heceli olanı, bir heceliden
- Tümce sonunda ya da ortasında olanı başında olanından daha kolay tahmin edilir.

Sözcük tanımada bağlamın etkisi de araştırılmıştır. Bağlam uzadıkça tahmin olasılığı artıyor.

4. Sözdiziminden kaynaklanan anlam özelliklerini anlama

Konuşma dilinde, özellikle plansız günlük konuşmalarda yalın ve eksilteli sözce kullanımı yaygındır. Örnekte “telefon” ve “sattım” sözcükleri eksiltiştir.

Örnek 4:

A: Telefonu verdim. Telefon almam lazım.

B: Kime verdin?

A: Yaa. Çok kısa bitiyor şarjı. (eylemden sonra kullanarak ön plana çıkarmış)

B: İyi satmışsın.

A: İyi, di mi? Hem de kartsız.

Sözce içinde dinleyici açısından yeni bilgi içeren öğeler eyleme yakın konumda verilir, eksiltilemezler.

5. Metindeki birimler ve bölümler arası ilişkileri anlama

Hem karşılıklı konuşmada hem bilgilendirici konuşmada metin içi birimleri ve bölümleri birbirine bağlayan gönderim öğeleri;

- Gönderimler
- Bağlaçlar
- Sözcüksel bağdaşıklık
- Eksiltme
- Değiştirme.

Örnek 5:

- A: Girmem gereken on sınavım var.
B: Sonra okul hayatı bitiyor. Oh! Ne güzel.
A: Bilmiyorum güzel mi?
C: İş hayatı başlıyor, inşallah tabi.
B: Ama olsun sıkıntı yok.
A: Nasıl sıkıntı yok? O zaman daha çok sıkıntı var.

Konu ve alt konuları saptama

Örnekte A sınav konusunu açmıştır. B ise sınav konusunu sürdürebilecekken sınavın çağrıştırdığı bir başka konuya geçmiştir. Diğer dinleyiciler de bu konuyu onaylayıp konuşmayı okulun bitmesi ve iş hayatının başlamasından söz ederek sürdürmüşlerdir.

Karşılıklı konuşmalarda kimi zaman dinleyici, ortaya atılan konuda konuşmak istemediği için, başka bir konu da ortaya atabilir. Durum kabul görürse konuşma o konuda sürer. Kimi zaman ilk konuyu ortaya atan konuşmasını bu yönde sürdürmeye devam eder.

Örnek 6:

- A: Maaşım yeter mi Allah'ını seversen yaa. Topu topu kaç para maaş alacam.
B: Canım bakalım maaşın orada oturmaya yetecek mi? Burada oturmaya bile yetmeyecek malum.
A: Bugün Selin'in doğum günüydü. Mesaj çektim.
C: Şeylere hani hediye alacaktın, aldın mı?
A: Hıı. Almadım yaa. Para kalmadı ki doğru düzgün. Sen bunları okudun mu? Buradaki hikayeleri.
B: Hıı..hıı.
A: Çok güzel şeyler var di mi?
B: Güzel canım.
A: Hoş bir dergi aslında.
B: Güzel yapmışlar.

6. Konuşma durumunu anlama ve değerlendirme

Konuşmanın geçtiği yer, konuşucu kişinin yaşı, cinsiyeti, mesleği, sosyal durumu v.b. gibi bilgileri içerir. Bu tür bilgiler dinleyici için konuşmanın algılanmasında önemli ipuçları oluşturabilirler.

Örnek 7:

A: Sık sık buraya geliyor musun?

B: Oldukça, hemen hemen ayda bir kez çocuklarımı görmeye geliyorum.

Örnek 8:

a. A: Bugün Selin'in doğum günüydü mesaj çektim.

B: Yarın da Ali'yi unutmayalım.

b. A: Sen bunları okudun mu? Buradaki hikayeleri.

B: Hı...hı...

A: Çok güzel şeyler var di mi?

Örnek 9:

A: Kitabı getirmedin mi?

B: Söz yarın getireceğim.

Örnek 10:

Çocuk: Tuzu verir misin?

Anne: Ayakkabıların.

Örnek 11:

“Sözlerimi kesin doğrular olarak almamanızı, üzerinde düşünmenizi rica ediyorum”

Dinleyici, konuşucunun bir istekte bulunduğunu, kendisini dinlerken bir yandan da sorgulama yapmasını istediğini anlamaktadır.

Örnek 12:

(Kadın eşine söyler) “Bugün çöp günü”

Dolaylı yoldan yapılmış bir rica söz konusudur. Anlamazdan gelirse düzsöz olarak da yorumlayabilir.

Örnek 13:

A: Çok acil bir iş elemanına ihtiyacım var

B: Bu bir iş önerisi mi?

Sezdirimlerden yararlanarak çıkarımlarda bulunma

Konuşucu, dinleyicinin çıkarımlarda bulunabilmesini sağlayacak birçok ipucu sunabilir. Dinleyici, bu ipuçlarını dünya bilgisi ve deneyimleri ışığında değerlendirerek, söylenenlerle ilgili değerlendirme yapar ve sonuçlar çıkarır.

Örnek 14:

- a. A: Dersi kaçırdın.
B: Uyanamadım, napim, çok şey mi kaçırdım?
- b. A: Dersi kaçırdın.
B: Uykuyu tercih ettim, yine sıkıcı geçti galiba.

Örnek 15:

- A: Arkadaşlar biraz sessiz olabilir misiniz? Uyumaya çalışıyorum da.
B: Olabilir. Saat daha 11.30.
A: Ne demek 11.30?
B: Bayaa! 11.30.saat daha 12 olmadı. 12 olmadan ışık sönmemez.

7. Önemli ya da ilgili bilgiyi seçebilme

Dinleyicinin duyduğu her veri akılda tutulamaz. Bunlardan bir bölümü,

- İlgimize bakış açımıza ve amacımıza
- Konuşucunun amacına
- Metin türüne göre seçilerek bellekte kısa ve tutarlı bir metin oluşturulur.

Dinleyicinin ilgisi akılda tutmak için oldukça önemlidir. İkinci olarak amaç önemlidir. Örneğin, eğer amaç ayrıntılı bir yönergeyi akılda tutmaksa söylenenleri ezberlemeye çalışacaktır. Eğer amaç bir fıkrayı akılda tutmaksa karakterlerin adından öte güldürme noktasına dikkat edecektir. Metin türü de bu seçimi etkilemektedir.

Dinleme sürecinde etkili olan etmenler

- metin türü ve içeriği
- dinleyicinin amacı ve konunun dinleyici için bu amaca uygun olması
- dinleyicinin yaşıdır.
- dinleyicinin üstlendiği rol:
  - **Katılımcı:**
  - **Seslenen kişi (addressee):**
  - **Dinleyici (auditor):**
  - **Kulak misafiri:**